
כללי הכתיב המלא

עליי/עלי חייל/חיל יישוב/ישוב

יישמע/ישמע

?

כתבה: ד"ר בת-ציון ימיני

בעברית יש שני סוגי כתיב

הכתיב המנוקד: סְפָר, סִפָּר, סִפֵּר
הכתיב המלא (חסר הניקוד): סיפור, זיכרון, מאוד

צירוף האותיות סיד בעברית יכול ליצור שתי מילים: סִיד
וּסִיד. בכתיב מלא נבחין ביניהן כך: סיד, סיייד.

כנ"ל צירוף האותיות דור יוצר שתי מילים: דֹּר וְדָר שבכתיב
מלא מבחינים ביניהן כך: דור, דוור.

מילוי הכתיב

בשל הבדלים אלו, כשכותבים בכתיב מלא יש להוסיף ו' ו-י' במקומות המתאימים.

תפקיד ה-ו' וה-י' הוא להחליף את סימני הניקוד המסייעים לנו בקריאה.

אין כאן מקום לשיקול דעתו של הכותב, כי הכתיב התקני איננו נקבע לפי קשיי הקריאה של מילה בודדת, אלא לפי תבניות קבועות.

למשל: המילה **כיתה** תקבל י' בשל דמיונה בתבנית למילים **חידה**, **פינה**, אף שלא היינו קוראים אותה אחרת.

הכתיב השימושי והרווח הוא הכתיב המלא, ולכן עלינו לדעת את כללי השימוש בו.

תנועת U

כששומעים צליל **U**, תמיד מוסיפים ו':
סֹפֵר – סוּפֵר תְּפִים – תּוּפִים

תנועת O

כששומעים צליל **O**, לרוב מוסיפים ו':

אֶזֶן – אוֹזֵן, מְשַׁכֶּרֶת – מִשְׁכּוֹרֶת
וכן: צוּרְכִי, חוֹלְצָה, סוּכָה

יוצאים מן הכלל: מילים המקבלות חטף קמץ לא בראש מילה:
צְהַרְבִּים – צוהריים, לְמַחֲרַת – למוחרת, פְּעֻלִי - פועלי

עצה

מקרים נוספים של אי הוספת ו':
- אם יש אחרי תנועת ה-O א' או ה' שאינן נשמעות:
איפה, זאת, כה, פה

- שמות נכתבים כמו שנכתבו תמיד, גם בניגוד לכללים:
משה, שלמה, אהרן.

כתבו את הקטע שלפניכם בכתיב מלא

מר יעקבי סובל זה זמן ארך מכאבי ראש. הוא טפל בקפת חולים במשך תקופה ארכה ואף אשפז לְחֻדְשִׁים. אמנם הוא רגיל לסמך על רופאיו, אבל הפעם היה מרגש שאין לו עוד כח לסבל. הוא שחרר בהרגשה שכואב לו הכל – מן הראש עד לציפרן של הבהן. עד שפתאם העברה אליו כתבת של מַמחה ב"כפר ארנים" המטפל בשיטת "כח המח".

למחרת היום הוא העבר למקום והחלט לבדק את מצב מחו. הוא היה מבהל מפני שחשב שינתח בראש, אולם ספר לו שכאן הוא יכול לבחר בדרך שיטפל בה והבטח לו למצא את שרש הבעיה. אמנם הסבר לו שהוא חפשי לפעל כרצונו, אבל הזהר שלא יחזר לארח החיים המכר. הוא שָׁכַן באהל אפר, ונאמר לו שהוא יכול לעבר אל הסכה הצהבה שבצד שמאל אם הדבר יעזר לו. הוא טפל באכל מיחד ללא מלח וללא סכר.

(המשך)

בבקר הגש לו חלב צאן בלבד, בצֶהָרִים הוא אכל שרשים מבשלים ברטב אדם, ובערב היה בצום מחלט. למחרת הוא העלה על המאזניים והחלט על שלשה ימי צום. בתם שלשת הימים הבהרה התכנית. הוא הבין שחכמת השיטה הזאת היא שיחשב כל הזמן על אכל ולא על כאבי הראש. האִמנם יש כח למח?

מתוך: דקדוק בקלי קלות, מ' מוצ'ניק (תשנ"ה)

פתרון התרגיל

מר יעקבי סובל זה זמן ארוך מכאבי ראש. הוא טופל בקופת חולים במשך תקופה ארוכה ואף אושפז לחודשיים. אומנם הוא רגיל לסמוך על רופאיו, אבל הפעם היה מורגש שאין לו עוד כוח לסבול. הוא שוחרר בהרגשה שכואב לו הכול – מן הראש עד לציפורן של הבהן. עד שפתאום הועברה אליו כתובת של מומחה ב"כפר אורנים" המטפל בשיטת "כוח המוח".

למוחרת היום הוא הועבר למקום והוחלט לבדוק את מצב מוחו. הוא היה מבוהל מפני שחשב שינותח בראש, אולם סופר לו שכאן הוא יכול לבחור בדרך שיטופל בה והובטח לו למצוא את שורש הבעיה. אמנם הוסבר לו שהוא חופשי לפעול כרצונו, אבל הוזהר שלא יחזור לאורח החיים המוכר. הוא שוכן באוהל אפור, ונאמר לו שהוא יכול לעבור אל הסוכה הצהובה שבצד שמאל אם הדבר יעזור לו.

הוא טופל באוכל מיוחד ללא מלח וללא סוכר.

(המשך)

בבוקר הוגש לו חלב צאן בלבד, בצהריים הוא אכל שורשים מבושלים ברוטב אדום, ובערב היה בצום מוחלט. למוחרת הוא הועלה על המאזניים והוחלט על שלושה ימי צום. בתום שלושת הימים הובהרה התוכנית. הוא הבין שחוכמת השיטה הזאת היא שיחשוב כל הזמן על אוכל ולא על כאבי הראש. האומנם יש כוח למוח?

תנועת i

תנועת i בדרך כלל מקבלת אחריה י', אם אין אחריה שווא נח.
ספּוֹר – סיפור, פּסָא- כיסא, זְכָרוֹנוֹת – זיכרונות,
אבל: משטרה, משמרת, משרד, גבעה

כיצד בודקים זאת בלי לזהות את סוג השווא?

מחלקים את צורת היסוד* של המילה להברות, ורק אם אין שווא אחרי החיריק מוסיפים י'.

למשל: ספּוֹר מחלקים ס-פור – אין שווא אחרי החיריק ולכן כותבים **סיפור**.

לעומת זאת במילה משפחות מחלקים **מש-פ-חה** – יש שווא אחרי החיריק ומשום כך אין מוסיפים י' אחריו.

*צורת היסוד היא המילה בצורת היחיד שלה לא כשהיא נטויה ולא בסמיכות.

כיצד בודקים הוספת י' כשהמילה היא פועל?

כשהמילה הנתונה היא פועל, יש לעבור לצורת נסתר בזמן של המילה הנתונה:

את המילה **סָפְרוּ** מעבירים ל-**סִפְּרוּ** ומחלקים להברות - **ס-פּר**.
מסקנה: יש להוסיף י' אחרי החיריק: **סיפר**.

את המילה **יִכְנְסוּ** מעבירים ל-**יִכְנְסוּ** ומחלקים להברות - **י-כ-נס**.
מסקנה: יש להוסיף י' אחרי החיריק: **ייכנס**.

את המילה **יִשְׁמְרוּ** מעבירים ל-**יִשְׁמְרוּ** ומחלקים להברות: **יש-מר**.
מסקנה: אין להוסיף י' אחרי החיריק, אך יש להוסיף ו' בתנועת החולם: **ישמור**.

זכרו:

צורת היסוד של הפועל היא גוף נסתר בזמן של המילה
הנתונה ולא בזמן עבר!

קבעו האם יש להוסיף י' במילים האלה:
קִדְמָה (שם עצם), קִדְמָה (פועל), יִשְׁבֵּר שְׁלִטוֹן,
זְכָרוֹנוֹת, בְּטָחוֹן

התשובות בשקופית מס' 24.

יוצאים מן הכלל

- אין מוסיפים י' במקרים אלה:
אחרי מ' השימוש: משם, מכאן, אבל: מייד
- אחרי ה' ההפעיל: הגיעו, הציעה
- במילים אם, מן, עם, אבל כשהן נטויות: עימי, הינני, כך גם איתי, איתו
- במילה שיניים, להבדיל משניים
- במילה בתי (הבת שלי) לא תבוא י' להבדיל מביתי (הבית שלי).
- הערה: במילים לועזיות תבוא י' אחרי תנועת ׀ כשאחריה אפס תנועה: מיליון, היסטוריה וכן סיסמה.

מלאו את הכתיב לפי הכללים

קבלתי הזמנה למסבת בת מצוה של נערה הלומדת בכתה יחד עם בתי. ספרתי בשמחה לכל בני המשפחה וְכָל־הַסְכִּימו שזאת הזדמנות לקנות שמלה חדשה.

הזמנתי את בתי לנסע אתי לקנות לעצמי שמלה. כשהגענו לחנות הסתכלתי בבגדים והתחלתי למדד. אחת השמלות נראתה לי יקרה מדי, ובקשתי שיעשו לי הנחה.

בתי הרגישה לא נח ולא הסכימה לשמע לי. בקשתי ממנה שתגיד לי דעה כנה על השמלה, אך היא סירבה. שלמתי מהר ויצאתי מן החנות. ברחוב היא אמרה לי שאני נראית כמו אשה זקנה בשמלה האַרְכָּה עד הרצפה. לא נסיתי להתוכח אתה, אבל הזכרתי לה שאני בת חמשים. היא נרגעה ולא דברה על כך יותר.

כשהגענו הביתה בקשה למדד את שמלתי. התפלאתי מאד, מפני שהיא תיארה אותה כשמלה לזקנות, אבל הסכמתי. היא התלבשה ופתאם הצהירה: זאת השמלה האידיאלית בשבילי, ואם לא תכעסי, תקני לך שמלה אחרת למסבה!

מתוך: דקדוק בקלי קלות, מ' מוצ'ניק (תשנ"ה)

פתרון התרגיל

קיבלתי הזמנה למסיבת בת מצווה של נערה הלומדת בכיתה יחד עם בתי. סיפרתי בשמחה לכל בני המשפחה וכולם הסכימו שזאת הזדמנות לקנות שמלה חדשה.

הזמנתי את בתי לנסוע איתי לקנות לעצמי שמלה. כשהגענו לחנות הסתכלתי בבגדים והתחלתי למדוד. אחת השמלות נראתה לי יקרה מדיי, וביקשתי שיעשו לי הנחה.

בתי הרגישה לא נוח ולא הסכימה לשמוע לי. ביקשתי ממנה שתגיד לי דעה כנה על השמלה, אך היא סירבה. שילמתי מהר ויצאתי מן החנות. ברחוב היא אמרה לי שאני נראית כמו אישה זקנה בשמלה הארוכה עד הרצפה. לא ניסיתי להתווכח איתה, אבל הזכרתי לה שאני בת חמישים. היא נרגעה ולא דיברה על כך יותר.

כשהגענו הביתה ביקשה למדוד את שמלתי. התפלאתי מאוד, מפני שהיא תיארה אותה כשמלה לזקנות, אבל הסכמתי. היא התלבשה ופתאום הצהירה: זאת השמלה האידיאלית בשבילי, ואם לא תכעסי, תקני לך שמלה אחרת למסיבה!

תנועת E

בדרך כלל אין סיבה להוסיף י' אחרי תנועת E, אבל יש מילים שבמקורן היה בהן חיריק שהפך לצירה, והן למעשה שייכות לתבניות המכילות חיריק. מסיבה זו יש להוסיף להן י'.

למשל מילה כמו **קִרְב** הייתה במקורה שווה ל**סיפר**, ולכן כותבים: **קירב**.
במילים הללו היה בהברה הראשונה חיריק שהפך לצירה (תשלום דגש):
שירת, תיאר, חירש, גירעון

סיבה נוספת היא תנועת E שאינה משתנה בהטיה:
תיבה (תִּבְתָּם) לעומת פאה (פֶּאת הזקן), קיבה (קִבְתִּי), אבל דעה (דַּעְתִּי)
גם בשם הפעולה של הפעיל בתבנית היטל: **היכר, היטל, הישג**.

מדוע? חשבו מה היה קורה אילולא היינו מוסיפים י' לשתי המילים הראשונות.

- **שינה** נכתבת ביו"ד להבדיל **משנה**.

שימו לב

אנו נוטים להוסיף י' במילים במשקל קטלה כמו גזרה, בערה, ברכה, שרפה, דלקה, אך כאמור, אין סיבה להוסיף י' אחרי תנועת e.
הבחינו בין: גזרה לגזירה, בערה לבעירה
בשלוש מילים ממשקל זה מוסיפים י': ברירה, בריכה, עבירה.

תזכורת: בניין הפעיל: בפועל אין להוסיף י' אחרי החיריק: הציג, הקיף.
אך בשם הפעולה של הפעיל מוסיפים אחרי הצירה: היצג, היקף.

אמצו לכם תבניות שיסייעו לכם לזכור את הכללים:

סיפר = סירב, גירש, תיאר, עירב, פיאר

סיפור = סירוב, גירוש, תיאור, עירוב, קירוב

זיכרון = תיאבון, היריון, עירבון, פירעון

הכפלת ו' ו-י'

ו' ו-י' עיצוריות (נשמעות) מוכפלות באמצע המילה, אבל לא בראשה ולא בסופה. לדוגמה:
יילון, אבל: הווילון
סייד, אבל: ירח
מצייר, מקווה, עוול, בניין, הייתה מייעל
סתיו, עכשיו

חשבו מדוע איננו מכפילים ו' בראש מילה?
ננסה להכפיל: וורד, ווילון, וועד
איזו בעיה מתעוררת?
ומדוע אין מכפילים את ה-י' בראש המילה?
ננסה להכפיל: יילד, יירק, ייחד - מה הבעיה?

יוצאים מן הכלל

- במילים בתבנית בִּית אין מכפילים את ה-י': שיט, אבל: שייט (מקצוע).
מדוע? כדי להבחין בין שתי מערכות מילים שלפי הכללים תוכל בהן ה-י'.
- כשמילה מסתיימת ב- **iya** מכפילים את ה-י' רק אם יש לפני חיריק:
שנייה, שלישייה, סנדלרייה, אבל: בעיה, השקיה, סוכריה.
- אחרי אותיות מש"ה וכל"ב אין משנים את הכתיב של ה-י': מילד, שילד.
אבל את ה-ו' מכפילים אחרי מש"ה כל"ב: מוורד, שוורד
- ליד ו' שאינה נשמעת אין מכפילים את ה-י': מצויר, קיום, חציו
- מכפילים את ה-י' בראש מילה רק אם היא בחיריק: יישוב, ייחוד, יישבר
- בסיומת **ay** מכפילים את ה-י' רק אם היא כוללת גוף ראשון:
ילדיי (הילדים שלי) להבדיל מ: ילדי, אחריי (אחרי אני) להבדיל מאחרי.

תרגיל

כתבו את המילים בכתיב מלא לפי הכלל המתייחס לצליל **iya**:

עֲנִיָּה	הַשְּׁקָיָה	עֲלִיָּה
שְׁבוּיָה	שִׁשְׁיָה	חֲוִיָּה
אַפְלִיָּה	פְּנִיָּה	עִירָיָה
תַּמְרוּקִיָּה	פְּנוּיָה	קִרְיָה
סְפָרִיָּה	סִיגְרָיָה	מַעֲדָנִיָּה
יְפֵהפְּיָה	סְכָרִיָּה	בְּעִיָּה

מלאו את הכתיב לפי הכללים

חלום ורוד

התירים מוינה באו לארץ בגלל הציונות וגם בגלל האויר המצוין שבה. הם התענינו בבנית בית בירושלים כדי שישמש בית אירוח לחילים, ובמיחד לטיסים. כנציג העיריה התלויתי אליהם לטיול בכמה אזורי העיר. דמינתי לעצמי את הבנין שהם מתכונים להקים כבית מלא חיים, אך הם דוקא התכנון למקום שלו ורגוע.

הם שאלו על ענינים מסוימים, כגון בעית המים, שכני המקום ואפילו מחירי הוילונות. הם הציגו לפני ציורים של הבנין שיהיה כאן, ודוחו לי על הציוד שהם מתכונים להעביר אליו. הייתי בטוח שהבית יבנה בודאי בסתו הקרוב, ושהדירים של הבנינים הסמוכים לא יהוו בעיה לבניה, ולא יהיו שום ויכוחים.

אמרתי להם שתכניותיהם נראות לי מצוינות, ושהם בודאי יכולים לסמך עלי שאסיע להם. התענינתי אם בכונתם להתחיל לבנות את הבנין עכשו ולהעביר אותו מיד לחילים. אז התודו לפני בני הלוייה שלי, כי כונותיהם הן לטוח הרחק.

המשך

הם מקוים שיקבלו הלואה מן העיריה ויאפשרו להם להקים את הבית בעוד כשתים עשרה שנים. לא הבנתי מדוע ותרתי על יום עבודה יקר ולויתי אותם בטיול זה, אך לא רציתי להתוכח אתם.

כל מה שקויתי הוא שיבהירו לי מתי יתחילו לבנות, ומה בדיוק יקרה בעוד שתים עשרה שנה. הם הסבירו לי שילדיהם יהיו אז בני שמונה עשרה, ואולי הם יהיו חילים בישראל, בתנאי שיסכימו לעלות אליה, וכונתם היא שיהיה להם אז בית בירושלים הבנויה...

מתוך: דקדוק בקלי קלות, מ' מוצ'ניק (תשנ"ה)

פתרון התרגיל

התיירים מווינה באו לארץ בגלל הציונות וגם בגלל האוויר המצוין שבה. הם התעניינו בבניית בית בירושלים כדי שישמש בית אירוח לחיילים, ובמיוחד לטייסים. כנציג העירייה התלוויתי אליהם לטיול בכמה אזורי העיר. דמיינתי לעצמי את הבניין שהם מתכוונים להקים כבית מלא חיים, אך הם דווקא התכוונו למקום שלו ורגוע.

הם שאלו על עניינים מסוימים, כגון בעיית המים, שכני המקום ואפילו מחירי הווילונות. הם הציגו לפניי ציורים של הבניין שיהיה כאן, ודיווחו לי על הציוד שהם מתכוונים להעביר אליו. הייתי בטוח שהבית יבנה בוודאי בסתיו הקרוב, ושהדיירים של הבניינים הסמוכים לא יהוו בעיה לבנייה, ולא יהיו שום ויכוחים.

אמרתי להם שתכניותיהם נראות לי מצוינות, ושהם בודאי יכולים לסמוך עליי שאסייע להם. התעניינתי אם בכוונתם להתחיל לבנות את הבניין עכשיו ולהעביר אותו מייד לחיילים. אז התוודו לפניי בני הלוויה שלי, כי כוונותיהם הן לטווח הרחוק.

המשך

הם מקווים שיקבלו הלוואה מן העירייה ויאפשרו להם להקים את הבית בעוד כשתים עשרה שנים. לא הבנתי מדוע ויתרתי על יום עבודה יקר וליוויתי אותם בטיול זה, אך לא רציתי להתווכח אתם.

כל מה שקיוויתי הוא שיבהירו לי מתי יתחילו לבנות, ומה בדיוק יקרה בעוד שתים עשרה שנה. הם הסבירו לי שילדיהם יהיו אז בני שמונה עשרה, ואולי הם יהיו חיילים בישראל, בתנאי שיסכימו לעלות אליה, וכוונתם היא שיהיה להם אז בית בירושלים הבנויה...

פתרון התרגיל בשקופית 12

קִדְמָה – קדמה (שם עצם), קִדְמָה – קידמה (פועל), יִשְׁבֵּר – יישבר,
שְׁלֹטוֹן – שלטון, זְכָרוֹנוֹת – זיכרונות, בְּטָחוֹן – ביטחון

מלאו את הכתיב בטקסט האקדמי שלפניכם

בעבודת מחקר שבה נבדקו קוי לשון יחודיים למשוררות בהשוואה למשוררים בדורו של שלונסקי, נמצא כי ההבדל הראשון מתבטא במספר התארים בקורפוס הנבדק. נמצא כי שיעור שמות התאר בשירי הנשים גדול פי 1.74 משעורם בשירי הגברים. זאת ועוד, מספר שמות התאר הלואיים בשירי הנשים הוא כפול ממספר שמות התאר הלואיים בשירי הגברים, לעומת זאת אצל המשוררים מספר התארים הנשואיים גדול ממספרם בשירי המשוררות. עובדה זו אינה מפריכה את מסקנות מחקרנו, נהפוך הוא, מאחר ששם התאר הנשואי הוא פחות רגושי, התמונה המתקבלת עומדת בעינה - הגברים ממעטים לבטא את הרגושיות בשיר באמצעות שמות התאר.

מתוך: קווי לשון ייחודיים למשוררות בהשוואה למשוררים בדורו של שלונסקי (ימיני, תשס"ג: 112).

פתרון התרגיל

בעבודת מחקר שבה נבדקו קווי לשון ייחודיים למשוררות בהשוואה למשוררים בדורו של שלונסקי, נמצא כי ההבדל הראשון מתבטא במספר התארים בקורפוס הנבדק. נמצא כי שיעור שמות התואר בשירי הנשים גדול פי 1.74 משיעורם בשירי הגברים. זאת ועוד, מספר שמות התואר הלוואיים בשירי הנשים הוא כפול ממספר שמות התואר הלוואיים בשירי הגברים, לעומת זאת אצל המשוררים מספר התארים הנשואיים גדול ממספרם בשירי המשוררות. עובדה זו אינה מפריכה את מסקנות מחקרנו, נהפוך הוא, מאחר ששם התואר הנשואי הוא פחות ריגושי, התמונה המתקבלת עומדת בעינה – הגברים ממעטים לבטא את הריגושיות בשיר באמצעות שמות התואר.

מתוך: קווי לשון ייחודיים למשוררות בהשוואה למשוררים בדורו של שלונסקי (ימיני, תשס"ג: 112).

כתיבה נכונה ונעימה!